

KAKO TUMAČITI I PREVODITI KUR'AN

Enes Karić, Kako tumačiti Kur'an: uvod u komentatorske teorije klasičnog perioda, Tugra, Sarajevo, 2005., 407 str.

Pitanje kako tumačiti Kur'an staro je onoliko koliko je star (u historijskoj ravni vremenskog događanja, odnosno objavljivanja ili silaska/inzal Kur'ana s Plemenitih Visina u jezik arapskog svakodnevlja) i sam Kur'an. Iza nas je četrnest stoljeća veličanstvenih komentara (tefasir) i pobožnih komentatora (mufessiruun) Božije Riječi, koji su, sa nevjerovatnom energijom i neobičnom ljubavlju, ispisivali svaki komentatorski redak svojih tefsira. Ti voluminozni komentari – sasvim je vidljivo i posvemu primjetno pažljivom čitateljskom oku – pisani su s različitih aspekata i metodoloških pozicija. Komentatori Kur'ana često Kur'an porede sa cvjetnom i mirisnom bašcom, u čije predjele ni samo oko ne zna gdje bi se prije usmjerilo. Boraviti u takvoj bašči ljudskom oku, srcu i duši nikad ne dosadi. Raznobojsnost ruža, ugodnost mirisa, zelenilo trave, plavetnilo neba, blagost Sunca, brujanje pčela, dah blagog povjetarca i šta još sve što ljudsko pero ni kadro nije u slova pretočiti jest blagoslovljeni ambijent miomirisne bašče u kome ljudska duša ustrepti, zadrhti, katarzično zastane i izrekne najumnije i najplemenitije misli popraćene smjernom dovom i zazivom Onoga Koji takvo nešto daje i podari ljudskom rodu. Ovakvo, makar u apsolutnom smislu ne i potpuno, poređenje sasvim pristaje božanskoj Objavi, Kur'anu Veličanstvenome, u kome je «kondeziran Duh Božiji», kazao bi slavni mistik Endalužanin Ibn 'Arebi. Komentatori Kur'ana iz različitih jezičkih, etničkih, kulturnih, povijesnih, geografskih i vremenskh zona domislili su veliki broj metodoloških pristupa Kur'anu kao «nestvorenoj Božijoj Riječi». Naime, pitanje metode (ar. menhedž) od odsudne važnosti je u svakoj nauci, pa tako i u tefsiru. Pronaći podesnu metodu znači, zapravo, da

parafraziramo Gadamera, pronaći put do istine. Ovoga pravila muslimanski komentatori su postali svjesni još u ranom periodu svojih prvih komentatorskih zapažanja, kad je posrijedi komenatiranje i tumačenje Kur'ana. Iako rekosmo da je muslimanski genij domislio mnoštvo metodoloških pristupa i pravila u tumačenju Kur'ana (npr., da spomenemo samo neke najvažnije: tradicionalni, racionalni, sufijski, jezičko-lingvistički, metodski, reformatorsko-obnoviteljski, »dinamički«...), nijedan od njih, ipak, ne poništava niti urušava onaj drugi; ustvari, oni se tako skladno, rekli bismo filigranski, miješaju, isprepliću i sretno nadopunjuju. Teško je pronaći «čisti tefsir», tj. tefsir utemeljen na samo jednoj jedinoj metodološkoj potki, kao što je teško pronaći ili dosegnuti onu «čistu misao Kur'ana», ako je ona uopće doseziva ili spoznatljiva ljudskome duhu. Dakle, ma koliko imali ljudskih, do kraljnjih konzekvenci devedenih metoda, ipak Kur'an, u svojoj biti i svome duhu, kao i vrhunskoj organiziranosti svoga jezika, ostaje neuhvatljiv i nedostižan. Otuda se pobuđuje ljudska radoznalost, kako je to zapazio čuveni Zamahšeri, i traži stalna intelektualna angažiranost u «uranjanje» neslućenih dubina kur'anskoga rijeka. Mnogi muslimanski komentatori su bili zatečeni i oduševljeni kur'anskim jezikom, njegovim mnogostrukim «licima» i mogućnostima, varijantama čitanja ili učenja (kira'et), semantičkom puninom njegovih riječi, njegovim neiscrpnim značenjima (me'aaan), dalekim ili bliskim aluzijama, vrstama njegova diskursa, itd. Upravo iz susreta sa takvim jezikom i začuđenošću pred njime (te'adždžub), nastala su brojna vrijedna djela u slavu jezika Kur'ana i njegovoga Govornika. To je, onda, mnoge sučelilo sa pitanjem je li, zapravo, tajna Kur'ana u njegovom jeziku? Ili, da ovo pitanje proširimo još jednim potpitanjem: počiva li tajna svetih knjiga u njihovim svetim jezicima?

Umjesto odgovora na ovo pitanje i potpitanje, želimo u nekoliko rečenica predstaviti najnovije djelo prof. dr. Enesa Karića, redovnog profesora i dekana Fakulteta islamskih nauka u Sarajevu, pod naslovom Kako tumačiti Kur'an: uvod u komentatorske teorije klasičnog perioda, koje se nedavno pojavilo u izdanju sarajevske

izdavačke kuće Tugra. U bilješki o tekstovima (str. 381.), saznajemo da djelo *Kako tumačiti Kur'an* najvećim svojim dijelom predstavlja cjeline autorove doktorske disertacije *Hermeneutički problemi prevođenja Kur'ana na srpskohrvatski jezik*, koju je odbranio 17. marata 1989. godine na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Disertacija je potom objavljena u Zagrebu, u biblioteci Filozofska istraživanja, pod naslovom *Hermeneutika Kur'ana*, Zagreb, 1990. Cjelinama u *Hermeneutici Kur'ana* u sadašnjoj knjizi priododata su slijedeća nova poglavlja: Uvodna riječ, Opći planovi tumačenja Kur'ana, Pjesništvo komentara Kur'ana, Rasprava o tome zašto su cjelokupna djela Ebu Hamida el-Gazalija jedan veličanstven komentar Kur'ana, Dest zapovijedi u novijim komentarima Kur'ana, Priče komentara Kur'ana, Napomene o naukama tumačenja Kur'ana ('ulumu-l-Kur'an), natuknice o metodologiji i terminologiji klasičnih nauka egzegeze i hermeneutike Kur'ana i Moć i nemoć tumačenja Kur'ana. Na kraju knjige je navedena primarna i sekundarna literatura, summary, kazalo imena i bilješka o autoru.

Budući da ovaj naš tekst ima formu prikaza, nećemo se detaljnije baviti analizom, značajem i dometima djela koje je pred nama, već želimo istaknuti nekoliko, prema našem mišljenju, općih značajki ovoga djela koje nam se nadaju nakon njegova iščitavanja te ga svesrdno preporučiti našoj čitateljskoj publici, hermeneutičarima i egzegetama, studentima teoloških studija, kao i ostaloj kulturnoj javnosti.

Autor nas u Uvodnoj riječi upoznaje o vlastitom interesiranju za povijest i metodologiju tumačenja Kur'ana, i to od svojih asistentskih dana, od davne 1981. godine na Islamskom teološkom fakultetu – sada Fakultet islamskih nauka – otkako ga je zaokupljalo pitanje kako tumačiti Kur'an' te koja i kakva metodologija počiva iza voluminoznih tefsira (tefasir) klasičnih komentara Kur'ana, pa kroz čitavu njegovu zavidnu akademsku karijeru koja je polučila – na našu sreću, još nije dovršena – znamenitim djelima o Kur'anu i njegovoj hermeneutici te okrunjena vlastitim prijevodom Kur'ana na bosanski jezik. Ovo nam govori u prilog autorove duboke upućenosti u povijest

i metodologiju tumačenja Kur'ana klasičnog i modernog vremena.

Profesor Karić spada u red rijetkih naših 'alima koji su na maestralan način u sebi uspjeli objediniti klasično i moderno znanje o tumačenju Kur'ana (ovdje govorimo samo o ovom aspektu profesorovog interesiranja) tako da su njegove učene i dubokoumne, ali istovremeno jasno i precizno izražene sinteze krajnje dopadljive, zrele i temeljite. Ovakvih sinteza u ovom djelu profesora Karića ima veoma mnogo.

S druge strane, ovo djelo pokazuje i otkriva, iz naše perspektive gledanja, jednu veoma važnu stvar. Naime, dok profesor Karić teoretizira, analizira, sintetizira i zaključuje o brojnim aspektima kur'anskog štiva (npr., vokalizaciji i konsontizaciji kur'anskog arhetipa, širokim stilizacijama kur'anskog teksta, kur'anskom jeziku i njegovom Weltanschauungu, interpunkciji kur'anskog originala i interpunkciji njegovog prijevoda, pjesništvu Kur'ana, naukama Kur'ana...), on nam, zapravo, ukazuje i pokazuje krajnju odgovornost i sistematičnost u riječima, mislima i zaključcima. Tumačiti Kur'an je zaista odgovoran posao. Toga je profesor Karić svjestan. Dakle, ovo djelo nam pokazuje odgovornost ljudskoga uma u tumačenju Božijega nauma! Ta karakteristika počiva u svim velikim komentarima Kur'ana i to nam oni poručuju. Šta su pravila i metode tumačenja Kur'ana negoli kreiranje ljudskoga sistema odgovornosti spram Božije Riječi! U knjizi profesora Karića dimenzija sistematičnosti i odgovornosti ima istaknuto mjesto. Ova činjenica je posebno značajna iz perspektive vremena u kome živimo, gdje imamo imamo hrpu, nažalost, nesistematičnih i, što je još gore, neodgovornih posezanja i pozivanja na Kur'an i njegove komentare.

Slijedeća značajka ove knjige je u tome što ona ne ideologizira svoje čitaoce i ne nagovara ih na autorov stav. Ona više podstiče, pobuđuje čuđenje i oduševljenje. Ono što je očito jest da autor iskazuje svoju neskrivenu oduševljenost prema tradiciji tumačenja Kur'ana i njihovih mnogolikih aspekata, istovremeno dovodeći u sklad i pomirenje gotovo sve metodološke obrasce dinamičkih pristupa i odgovora na

pitanje kako tumačiti Kur'an. Ova knjiga sugerira i inicira velike sinteze ukupne muslimanske interpretativne tradicijske rukavce koji tragaju za smislom vječne Božanske Riječi. U ovome djelu sve metode tumačenja Kur'ana imaju svoje mjesto; sve saraduju, nadopunjuju se i jedinstveno, svaka na svome ishodištu, tragaju za najboljim objašnjenjima svoje opravdanosti i neophodnosti ili smislenosti. Ova dimenzija ove knjige snažno pulsira i, implicite, kritizira svako reduciranje ili higijeniziranje onoga što je prema prirodi stvari nekorektno, a u krajnjoj instanci štetno i kritično. Stoga je i veliki njen značaj u vremenu kad su posrijedi svekolika razvrstna reduciranja i higijeniziranja na svim stranama i ispod svakih znanstvenih standarda.

U našem uvodu Uvoda tekstu smo spomenuli jezik ili govor Kur'ana kao nešto u čemu bi se mogla nahoditi i njegova sveta tajna. Knjiga profesora Karića, čini nam se, kao da dotiče tu svetu tajnu. Filologija Kur'ana je uticala na teologiju, odnosno teologije Kur'ana ili, bolje kazano, teologije islama, poruka je ove knjige. Dok znalački obrazlaže veliki broj kur'anskih riječi, profesor Karić, istovremeno, pokazuje i dokazuje da je Kur'an multiinterpretativno štivo, da ima mnoga svoja značenjska lica, ima mnoga svoja vela (Rumi), koja komentatoru katkad ostaju skrivena, a katkad raskrivena. Dakle, Kur'an nije knjiga jednoga i jedinoga značenja, već Knjiga mnogostrukih obzira, aspekata i mogućnosti. Uostalom, to jasno pokazuju mnogobrojni dosadašnji ispisani komentari Kur'ana. Autor u ovome kontekstu govora o jeziku Kur'ana ispituje i zapadnoevropske teorije o jeziku i govoru te pokazuje da Gadamerove, Massignonove, Lohmanove, De Saussureove... teorije o jeziku, govoru i tekstu imaju svoje korespondirajuće pandane u teorijama recepcije na Islamskom istoku. Također, komparativnom i kontrastivnom analizom, autor dokazuje da su na Islamskom istoku, u periodu od 700. do 1400. godine, nastale mnogobrojne teorije recepcije svetoga teksta, a mnoge su izvršile izravan uticaj na evropske terije recepcije.

Neophodno je istaknuti još jedan moment koji ovo djelo maestralno izlaže. Gotovo da autor odaje dojam kako mu je to omiljena tema. Zapravo, ona jest i glavna tema ovoga djela u

obliku u kome se ono prvobitno i pojavilo. Riječ je o prevođenju Kur'ana, zadatku koji je autor i sam praktično proveo, tako da to ostavlja poseban dojam na autora i samo njegovo djelo. Teorije i odgovore koje je ponudio, autor je imao priliku – radeći na vlastitom prijevodu Kur'ana – i dokazati, odnosno s njima se direktno suočiti. Navest ćemo samo neka autorova opažanja i odgovore koje je ponudio a koje i sam smatra «otvorenim kao što je otvoreno i samo pitanje prevodivosti Kur'ana:

Prijevod (tumačenje) Kur'ana ne može prenijeti bitne intencije riječi kur'anskog originala; prijevod (tumačenje) Kur'ana može prenijeti mnoge ideje originala; mnogo je razloga da je prijevod (tumačenje) Kur'ana nemoguće čitati kao original; prijevod (tumačenje) valja čitati upravo kao prijevod, a ne kao original; prijevod (tumačenje) rijetko može dostići sugestivnost kur'anskog originala, negovu ritmičnost, onomatopejičnost i ljepotu; budući da postoje različiti prijevodi i tumačenja Kur'ana, oni ukazuju na različite stilove prevodioca; prijevod Kur'ana valja čitati kao savremen prevodiocu, a ne Urtextu VII. Stoljeća; prijevod Kur'ana ipak je valjano čitati i kao djelo samog prevodioca» (236.-238.). Autor, na kraju, iznosi slijedeće mišljenje: «Možda je izlaz u stanovištu da se Kur'an ne može prevesti i da je to knjiga koja se mora prevoditi».

Nesumnjivo, riječ je o djelu iznimne važnosti čije novo, dopunjeno izdanje predstavlja veliki doprinos kur'anskim studijama u našoj domovini na početku III. milenija.

Almir FATIĆ

M U S L I M A N I BALKANA

Fikret Karčić, MUSLIMANI Balkana: «Istočno pitanje» u XX. vijeku, Behram-begova medresa, Tuzla 2001., 296 str.

U izdanju Behram-begove medrese u Tuzli u 2001. godini izašla je knjiga pod naslovom